

PLATON'DA YASALAR VE YASALARIN KAYNAĞI

Adnan AKDAĞ*

ÖZ

Sofistlerin görelî düşünme biçimi, kavramları şüpheli hale getiren tutumları Sokrates ve ardından gelen Platon için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Sofistlerin kavramlara şüpheyle baktığı ve bunların altını oyduğu, Sokrates ve Platon'un ise bunları sağlam temellere oturtmaya çalıştığı görülmektedir. Böylesi bir ortamda Platon'un siyasi dizgeyi nasıl temellendirdiği merak uyandırır. Söz konusu düzenin en önemli ayaklarından biri şüphesiz yasaların biçimlendirilişidir. Platon'un biçim verdiği siyasi düzen anayasal tasarıyla şekillendiğine göre, onu teşkil eden yasaları incelemek kayda değer olmalıdır. Bunun yanı sıra yasa koyucunun niteliklerini belirlemek büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, makalenin amacı yasaları ve onun kaynaklarını belirlemek olup yasa koyucunun niteliklerine ışık tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Yasalar, Devlet Adamı, anayasa, yasa, yasa koyucu, yasaların kaynağı.

LAWS AND SOURCE OF LAWS IN PLATO

ABSTRACT

The way of thinking that belongs to Sophists and their positions that make concepts suspicious causes to a big problem for Socrates and Plato who come after them. It seems that Sophists look at the concepts with suspicion and undermine them, while Socrates and Plato try to establish them on solid foundations. In such an atmosphere, it is intriguing how Plato grounds the political order. Undoubtedly, one of the most important divisions of the order in question is the formation of laws. Since the political order shaped by Plato is formed with a constitutional scheme, it should be significant to examine the laws that constitute it. Moreover, determining the qualifications of the legislator is of great importance. In this context, the purpose of this article is to determine the laws and its sources and to shed light on the qualifications of the legislator.

Keywords: Republic, Laws, Statesman, constitution, law, legislator, source of laws.

---

* Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi.
E-posta: adnanakdagx@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5913-2687

Giriş

İnsanın, her şeyin ölçüsü, bilhassa varlığın ve hakikatin ölçüsü olduğu savı sorunlu görünmektedir. Bu sorun hayatın her alanına sirayet etmektedir. Öyle ki evrensel hakikatin, doğrunun varlığı ortadan kalkar, onun yerine herkesin kendi hakikati, bireysel sanısı veya arzusu ikame edilir.¹ Bu durum, Sofistlerle birlikte daha da sağlamlaşır ve bilginin imkânı tartışmalı bir hâl alır.² Çünkü, “her şey değişiyor ve hiçbir şey sabit kalmıyorsa herhangi bir bilgiden söz edilemez” (*Krty.* 440a).³ İşte, Sokrates'in ve onun ardılı Platon'un da bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yaptığı söylenebilir.

Bilginin elde edilmesine ilişkin tartışma Platon'un siyaset felsefesini de şüphesiz yakından ilgilendirir. Zira, Platon'un izlediği yol bunu gösterir. Platon evren, varlık, insan doğası ve insan ruhu hakkında elde ettiği hakikatlerle ahlâki değerlerin evrensel yasasına ulaşmaya çalışır. Bunun sonucunda, ideal toplumu ya da ideal siyasal rejimi kurmak amacıyla doğru kuralları ve adil yasaların ne olabileceğini soruşturur.⁴ Bu, kuşkusuz Platon'un siyaset felsefesine işaret eder. Yukarıdaki sıralama dikkate alındığı zaman, yasaların kaynağını soruşturmada metafiziğin yanı sıra epistemoloji, psikoloji ve ahlâk felsefesinin önemi ortaya çıkar. Yasaların incelenmesinde, sözü geçen kategorileri dikkate almakla birlikte, Platon'un siyaset felsefesini konu alan çalışmalara odaklanılacaktır. Çalışmanın odağında, *Devlet (Politeia, Πολιτεία)*, *Devlet Adamı (Politikos, Πολιτικός)* ve *Yasalar (Nomoi, Νόμοι)* yer alacaktır.⁵

Ancak, Platon'un amacı, bu eserlerde tartıştığı başlıklara göre değişiklik göstermektedir. O halde, yasaların kaynağına ilişkin incelemeyi bu

¹ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 – Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 210.

² Bu hususta, kültürlerin birbirinden farklılık gösterdiğine işaret eden ve bundan hareketle görelilik tartışmasının başlamasına yol açan Heredotos gibi tarihçileri de hesaba katmak gerekir.

³ Platon, *Kratylos*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 105. Ayrıca, Eski Yunanca karşılaştırması için bakınız, *Platonis Opera*, der. E. A. Duke-W. F. Hicken-W. S. M. Niccol-D. B. Robinson-J. C. G. Strachan, Oxford University Press, New York, 1995, s. 273-

⁴ Ayrıca, bu ve diğer eserlerde Eski Yunanca metinler için Perseus internet sitesinden yararlanılmıştır. Bakınız, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=plato>

⁵ Arslan, *İlk Çağ Felsefe Tarihi 2*, s. 212-213.

⁵ Platon'a ait eserlerin kısaltılmış adlarından istifade edilip kaynak gösterirken Stephanus (Henri Estienne) bölümlendirmelerinden faydalanılacaktır. *Devlet* veya *Politeia* için *Pol.*; *Devlet Adamı* için *Dev. Ad.*; *Gorgias* için *Gor.*; *Kratylos* için *Krty.*; *Yasalar* veya *Nomoi* içinse *Yas.* kullanılmıştır.

değişikliklere göre yürütmek daha doğru olmalı. İlkın, *Politeia*'nın yasalar açısından ana hatları değerlendirilecektir.⁶

Bir Anayasa Taslağı olarak *Politeia* ve Yasaların Kaynağı

Politeia'nın adaletin tanımı ve onun mutluluk üzerindeki etkisi için ele alındığı söylenebilir.⁷ Ayrıca, onun bir anayasa tasarısı olduğu ve bu anayasanın bölümlerinin sınıflardan oluştuğu belirtilmelidir. Öyleyse bu tasarının arkasında yer alan bilgisel dayanağı yasanın kaynağı olarak kabul etmek gerekmez mi? İlkın yasamayı yapan kişiye, yani *Politeia*'yı yapan Sokrates ve onun muhataplarına bakmakta yarar var. Zira onlar, yasa yapmalarından ötürü aynı zamanda birer yasa koyucudurlar.⁸ Söz konusu yasa koyucuların neleri dikkate alarak yasa koydukları yasanın kaynağına işaret ediyor olmalı.

Polis'e ait *politeia*'nın (anayasa) ana hattı bilindiği gibi adaletin neliği ile başlar. Tartışmanın başında adalete dair iki konuşmacının savı oldukça dikkat çeker. Bunlardan biri Thrasymakhos'a diğeriye Glaukon'a aittir. Sokrates ise muhataplarına cevap vermekle yükümlüdür. Bu gidişat doğrultusunda Sokrates'i karşı savda bulunmaya sevk eden ilk önerme Thrasymakhos tarafından gelir. Thrasymakhos'un önermesi şu şekildedir: Adalet (δικαιοσ, dikaios), güçlünün işine gelendir.⁹ Yasalar ise buna göre tayin edilir. Öyle ki, yasalara uygun olan şeyler adil, olmayanlarsa adaletsiz olarak belirlenir (*Pol.* 338e-339a).¹⁰ Önem arz eden husus bu noktada ortaya çıkar. Bu aşamada, güçlü olanın buyruklarının adalette ve düzende belirleyici olduğu savı hayli çarpıcıdır. Bu savla, yasanın kaynağının ve buna göre belirlenen adaletin güçlünün buyruğuna bağlı olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹¹ Ancak Sokrates (yahut Platon), bunun karşısındadır. Ona göre bilgiye göre eyleyen bir yönetim

⁶ Bu çalışmada, *Devlet* başlığı yerine *Politeia* kullanılmıştır. Anayasal dizgeyi vurgulamak amacıyla *Politeia* başlığı özellikle çevrilmemiş, olduğu gibi bırakılmıştır. Türkçe çeviri olarak ise aşağıdaki eserden yararlanılmıştır. Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

⁷ Melissa Lane, *Plato's Political Philosophy: The Republic, the Statesman and the Laws*, Blackwell Publishing Ltd., Oxford, 2012, s. 180.

⁸ Sokrates *Pol.* 378e-379a'da kendisi ve muhatapı için kendilerinin bir şair değil, bir *polis* kurucusu olduğuna dikkat çeker: "ούκ έσμέν ποιηται έγω τε και σὺ έν τῷ παρόντι, άλλ' οίκισται πόλεωσ." Bu ifade, onların bir anayasa yapıcısı olduğunu yeterince gösterir.

⁹ φημι γάρ έγω εἶναι τὸ δικαιον οὐκ άλλο τι ή τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον (*Pol.* 338c).

¹⁰ Platon, *Devlet*, s. 17-18.

¹¹ Güçlünün buyruğunun yazılı olmayan yasalar karşısındaki tutumuna ayrıca dikkat çekmek gerekir. Çünkü, güçlünün yazılı olmayan yasalar karşısında nasıl davrandığını bilmiyoruz. En azından Thrasymakhos'un buna nasıl cevap verdiğini bilmiyoruz. Fakat bu sorunu, Sophokles'in, *Antigone* adlı eserinde işlediğini bilmekteyiz.

kendi çıkarını değil yönettiği kişilerin çıkarını, başka bir deyişle yönettiği kişilerin iyiliğini göz önünde bulundurur (*Pol.* 345d-e).¹²

İkincisi, bir toplum sözleşmesi olarak kabul edilmesi gereken Glaukon'un savına bakmalı. Burada, sözleşme yapmanın arkasında yer alan değişkenlerin aynı zamanda sözleşmeye sebep olan parçalar olmak bakımından yasa yapmayı beraberinde getirdiği ve adaletin de buna göre belirlendiği savlanır. Bu durumu daha iyi görmek açısından Glaukon'un kendi konuşmasına yer vermekte yarar var.

"Derler ki, tabiatla haksızlık etmek iyi, haksızlığa uğramak kötü bir şeydir. Haksızlığa uğrayanlar ise haksızlık edenlerden çok daha fazladır. İnsanlar birbirlerine haksızlık ede ede haksızlığa uğraya uğraya, birinin tadını, ötekinin acısını duymuşlar. Haksızlığa uğramaktan sakınamayacaklarını, haksızlık etmeyi de her zaman beceremeyeceklerini anlayınca, bir anlaşmaya varmayı düşünmüşler, kanun koymuşlar (...νόμους τίθεσθα), kimse haksızlık etmeyecek, haksızlığa uğramayacak diye. Kanunun buyurduğuna, kanuna uygun olana da doğru (dikaios, adil/adil olan) demişler" (*Pol.* 358e-359a).¹³

Bu metin parçasında, bir toplum sözleşmesi olarak yasanın nasıl yapıldığı açıkça gösterilmez ama yasanın oluşmasına neden olan koşullar belirtilir. Başka deyişle, yasanın hangi ölçütlere göre yapıldığı belirtilmezken ne için ona gerek duyulduğu ifade edilir. Bu kurgulamanın, yasaların kökeni olmak bakımından yasaların kaynağına işaret ettiği ileri sürülebilir.¹⁴ Peki, Sokrates'in bu sav karşısındaki tutumu nedir? Sokrates'in buna açıkça itiraz ettiği söylenemez. Bunun yerine kendi kurgusal düşüncesini ikame eder. Burada, toplumu bir araya getiren koşullar, bir insanın tek başına, kendi kendine yetememesi, başkalarına gerek duyması olarak resmedilir. İnsanlarda var olan eksikler, onların bir araya gelip bir toplum oluşturmaya sebep olmuştur (*Pol.* 369b-c).¹⁵ Sokrates, bu iddianın ardından yasanın da bunun için yapıldığını söylemez. Onun arzusu, gereksinimler için meydana gelen bu toplumu ideal biçimine kavuşturmadır. İlk, yeni bir toplum kurmak ister (*Pol.* 369c), ardından, bu istekten vazgeçer ve var olan kötü düzeni temizlemeye, kötülükleri ayıklamaya ve bu yolla yeni, ideal bir polis kurmaya çalışır (*Pol.* 399e).

¹² Platon, *Devlet*, s. 27.

¹³ Platon, *Devlet*, s. 43.

¹⁴ Bu türden saptamaların antropolojik veya kültürel vs. bir çalışmaya dayanmaması, bu savların kurgusal olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

¹⁵ Platon, *Devlet*, s. 54-55.

Platon'un, yasanın köken bakımından kaynağını, Glaukon'dan farklı bir kurguyla ihtiyaçtan dolayı meydana gelen bir toplum sözleşmesine dayandırdığı söylenebilir. Ancak, Platon'un amacı başkadır. Onun amacı halihazırda bir araya gelmiş toplumu ideal biçimine kavuşturmadır. Böylelikle, Platon'un hangi ölçütlere göre ideal toplumu yarattığı merak uyandırır. Çünkü, bu ölçütler aynı zamanda yasa yapmanın ölçütleridir.

Platon, *Politeia*'yı doğru tesis edilmiş adaletle temellendirmektedir.¹⁶ Bu adalet dizgesi kuşkusuz *Politeia*'da açıklanmıştır. Bir *polis* şüphesiz böylesi bir adalet dizgesiyle temellenen bir yasamanın ürünü olacaktır. Bu yasamada birkaç tirana ya da halkın gücüne bakarak değil, *adalete* bakarak yasama yapmak en uygun yoldur.¹⁷ Nitekim, siyaset bu türden bir adalete içkindir (*Yas.* 757c-d).¹⁸ Yasamanın ve bu nedenle yasanın kaynağında özellikle adaletin bulunduğunu söylemek makul karşılanmalıdır. Fakat, Platon'un yalnızca adalet belirlemesiyle yetindiği söylenemez. Bunun için *Politeia* ile devam etmek gerekmektedir.

Politeia'da, *polis* için gerekli rejim kurucular tarafından tamamlanmıştır (*Pol.* 458c, 497d); *polis*'in bekçilerine düşen görev ise bu anayasayı korumak ve geliştirmektir.¹⁹ *Politeia*'yı yapan kişi bilhassa Sokrates ve muhatapları olduğuna göre (daha doğrusu Platon), onların göz önünde tuttuğu ölçütleri yasa yapmada veya doğru *politeia*'da esas öğeler olarak almalı. Bu ölçütler, adaletle birlikte bilgelik, yiğitlik ve ölçülülüktür (*Pol.* 427e).²⁰ Bunlar doğru *polis*'te bulunması gereken erdemlerdir. İyi bir *polis* erdemli olmalıdır. Öte yandan, şayet yukarıdaki ölçütler dikkate alınıp bir anayasa veya yasa yapılırsa, bu *polis*

¹⁶ Platon, *Politeia*'dan sonra yazdığı *Yasalar*'da iyi kurulmuş bir *polis*'i de yasanın kaynağı olarak gösterilebilecek doğru tesis edilmiş adaletle temellendirir. Kaldı ki *Magnesia* gibi *Kallopolis* de bu şekilde kurulur.

¹⁷ Platon'un adalet anlayışını işlemek metni uzatacağından ayrıntılara girilmemiştir. Ama bu adalet anlayışının, herkesin kendi işini düzgün bir biçimde yaptığı, bir başkasının işine karışmadığı bir *polis*'e işaret ettiği belirtilebilir. Bunun, bireyler için neyse sınıflar için de öyle olduğunu ayrıca eklemek gerekir. Eşitliğin sağlanması da buna bağlanmıştır. Bilindiği gibi sınıf ayrımına dayalı adalet dizgesinde eşitlik, eşit olmayanlara yapısına uygun olan eşitliği sağlamak olarak görülmektedir (*Pol.* 577c-e). Adalet üzerine ayrıca bakınız, David Keyt, *Plato on Justice*, ed. Hugh H. Benson, Blackwell Publishing, Malden-Oxford, 2006, s. 341-356. Bir başka okuma için bakınız, Ayşe Gül Çıvgın, *Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7/1, 2018, s. 212-229.

¹⁸ Platon, *Yasalar*, Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 222.

¹⁹ Anthony Woozley, *Plato and the Need for Law*, *The Philosophical Quarterly* (60), 2010, s. 374.

²⁰ Platon, *Devlet*, s. 125. Tam tümcesi: "Δῆλον δὴ ὅτι σοφὴ τ' ἐστὶ καὶ ἀνδρεία καὶ σώφρων καὶ δικάια." (*Pol.* 427e)

mükemmel bir polis olacaktır. O halde, bu ölçütlerin de kökensel açıdan yasaların kaynağı olarak gösterilmesi mümkündür.

Politeia'da tartışmalı diğer bir husus onu ayakta tutacak veya kusurlarını düzelterek kişinin veya kişilerin seçimidir. Öncelikle, diyalogların pek çoğunda doğrudan veya dolaylı olarak politik mükemmelliğin, bir bilgi meselesi olduğuna dikkat etmeli. Kaldı ki ideal anayasa (ideal constitution) ne yapacağını bilenlere tam yetki verir.²¹ Konuyla ilgili bilgiye gelince, bu, İyi'nin bilgisidir. Platon, bu bilginin salt filozoflarda bulunduğunu düşünür. *Polis*'in anayasası kelimenin tam anlamıyla tek koruyucu olan filozofların hükümetine verilmektedir.^{22,23} *Polis*'i yönetecek, yani yasasını belirleyecek olan kişiler filozoflardır. Kaldı ki İyi'nin doğasını salt filozoflar veya filozof yöneticiler (philosopher rulers) kavrayabilir. İyi, İdealar ile doğru ve asıl olan her şeyin nedeni arasındaki düzenin nihai ilkesidir.²⁴ Çünkü, bilimin en yüksek konusu İyi veya İyi İdeasıdır (*Pol.* 505a).²⁵ İyi karşısında hiç kimse görünüşle yetinmez, herkes gerçek olanı (τὰ ὄντα, ta onta) arar (*Pol.* 505d). Ayrıca, İyi'nin bilgisini edinmeyen bekçi de (φύλαξ, phylaks) doğru ve dürüstün anlamını yeterince bilemez.²⁶ Dolayısıyla, kurulmuş *polis*'in eksiksiz olması buna bağlıdır (*Pol.* 506a-b).²⁷ O halde, yasaların kaynağını hem Platon'un taslağını çizdiği anayasaya hem de bu anayasayı daha iyi noktaya taşıyacak filozofların

²¹ R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, Basil Blackwell Publisher Limited, Oxford, 1983, s. 14.

²² André Laks, *Legislation and Demiurgy: On the Relationship between Plato's Republic and Laws*, *Classical Antiquity* (9), 1990, s. 212.

²³ Platon'un *Politeia*'sında, şayet baştakilerden biri diğerlerinden üstünse, buna monarşi; baştakiler birbirine eşitse buna da aristokrasi, yani en iyilerin yönetimi denir. Platon'a göre bu iki tip yönetim biçimi arasında bir fark yoktur. Çünkü, baştakiler tek de olsa çok da olsa, eğer gösterilen biçimde eğitilmişlerse, devletin anayasası da zarar görmeyecektir (*Pol.* 445d-e). Yöneticilere öğretilmesi gereken bilimlerse, önem sırasına göre şöyledir: (1) Sayılar bilimi, (2) geometri, (3) üç boyutlular geometrisi, (4) astronomi, (5) armoni (uyum). Bununla birlikte, bu bilimlere ancak diyalektik vasıtasıyla ulaşılabilirdiği akılda tutulmalıdır (*Pol.* 526d-533a).

²⁴ Malcolm Schofield, *Approaching the Republic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 226.

²⁵ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα (505a).

²⁶ Bekçi ile filozof kral veya filozof yönetici arasındaki ayrım muğlak görünüyor denebilir. Çünkü başta bekçiler (φύλαξαι) yardımcı, hatta eğitimli birer köpek; kral veya krallar ise önder, hatta birer çoban olarak gösterilirken (*Pol.* 414b, 415c, 473de, 474b), ilerleyen sayfalarda kral veya kralların bekçi sıfatıyla ele alındığı görülmektedir (*Pol.* 484bc, 491b, 499c, 503b, 504c, 506ab). Bekçi ve filozof kral üzerine yapılan tartışma için ayrıca bakınız, Christopher M. Duncan-Peter J. Steinberger, *Plato's Paradox? Guardians and Philosopher-Kings*, *The American Political Science Review*, 84/4, 1990, s. 1317-1322.

²⁷ Platon, *Devlet*, s. 219-221.

belirlemelerine dayandırmak uygun görülmelidir.²⁸ Öyle ki filozoflara yasa yapmak için bakacakları yer gösterilir. Onlar, İyi'yi gördükten, onu örnek aldıktan sonra toplumu, insanları ve kendilerini düzene sokacaklardır (*Pol.* 540a-b).²⁹ Filozoflar, İyi'nin aydınlattığı modele veya resme bakarak eserini tamamlamaya çalışır.³⁰ Bir yandan adaletin (δικαίον, dikaion), güzelliğin (κάλον, kalon), ölçünün (σωφρον, sophron) ve diğer değerlerin özüne, diğer yandan ise bunlardan insanlar için çıkarttıkları taslağa bakacaklardır (*Pol.* 501a-b).³¹ Bu belirlemeden yola çıkarak, İyi'nin erdemli polis'in kaynağı olduğu ayrıca ifade edilebilir. Çünkü, erdemlin parçalarını ancak İyi İdeası görünür kılar. Demek ki yasaların kaynağı olan değerleri de ancak İyi İdeası görünür kılacaktır.

Filozoflar İyi'nin aydınlattığı bilgiyi nasıl elde edecekler?³² Bunun imkânı diyalektiğe bağlıdır. İnsan, diyalektikle duyuların hiçbirine başvurmadan sadece akli kullanmak suretiyle her şeyin özüne varabilir. İyi'nin özüne varana kadar durmamak kaydıyla hem görülen dünyanın hem de kavranan dünyanın sonuna varır (*Pol.* 532a).^{33,34} Diyalektikle *Politeia*'nın bekçileri (veya filozof yöneticileri) en yüksek bilimi uygular; zira onlardan buna uygun yasalar çıkarması beklenir.

²⁸ Platon'un anayasa belirlemede ayrıca koyduğu sınırlamaya dikkat çekmek gerekir. Bu belirleme modern anayasanın yetkesine benzer. Platon'a göre, devlet içindeki yardımcılardan devlet adamlarına uymasına, devlet adamlarının da kendilerine verilen yetkiler ölçüsünde, yani *Politeia*'nın belirlediği sınırlar içerisinde, anayasanın özüne uygun kurallar yahut yasalar koymasına önemlidir (*Pol.* 458c). Ancak, bu belirlemenin Aristoteles'te daha belirgin olduğu hatırlanmalıdır. Bakınız, Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 110.

²⁹ Platon, *Devlet*, s. 263-264.

³⁰ Platon, *Pol.* 500e'de filozofların tanrısal örnekler üzerinde çalışan bir sanatçı olduğunu söyler. Zira daha öncesinde filozofun, tanrısal bir varlık olduğunu ve bu özelliğin ancak uygun *politeia* var olduğunda ortaya çıktığını ifade eder (*Pol.* 497b-c).

³¹ Platon, *Devlet*, s. 214.

³² Platon, İyi'yi Güneş'le eş tutar. Görünen dünyada göz ve görünen nesnelere için Güneş neyse, kavranan dünyada da İyi, düşünce ve düşünce nesnelere için odur (*Pol.* 508c). Nesnelere gerçekliğini, zihne de bilme gücünü veren İyi İdeası'dır. Bilinen şeyler olarak gerçeğin (ἀλήθεια, alêtheia) ve bilimin (ἐπιστήμη, epistêmê) kaynağı odur (*Pol.* 508e). Özetle bilinen şeyler, bilinme özelliğini İyi'den alırlar (*Pol.* 509a-b). İyi'nin kavranan dünyanın nesnelere aydınlatması sayesinde onlar bilinir hale gelirler.

³³ Platon, *Devlet*, s. 254.

³⁴ Platon'da diyalektiğin iki yöntemini bu çalışmada göstermek metni uzatacağından buna burada yer verilmemiştir. Ancak bu konuyu ayrıntılarıyla görmek için aşağıdaki çalışmaya bakılabilir, Hugh Benson, *Plato's Method of Dialectic*, Blackwell Publishing, Malden-Oxford-Victoria, 2006, s. 97.

Politeia, yasalar kitabı olmaktan çok bir anayasa kitabıdır.³⁵ Dolayısıyla, *Politeia*'dan ayrıntılı yasa dökümü çıkması beklenmemeli. Dolayısıyla, Platon'un *Politeia*'sı bir anayasa olarak; *Nomoi*'u ise bir yasalar kitabı olarak görülebilir.³⁶

Platon'un, *Politeia*'da akıl aristokrasisini ve mutlakiyetçiliği seçtiği ileri sürülebilir ama bu belirleme aklın mutlakiyetçiliğidir, kısıtlanmamış bir iradenin mutlakiyetçiliği değildir.³⁷ *Devlet Adamı (Politikos)* tam olarak bu aklın doğasına odaklanır. Öyleyse, bu konuda *Devlet Adamı*'na bakmakta yarar var.³⁸

İdeal Yönetici Olarak *Politikos* ve Yasaların Kaynağı

İlk önce, devlet adamında olması gereken bilgiğe dikkat çekmek gerekir. Buna dair bilgeliği elde etmedikçe—*Devlet Adamı*'nda kadın yöneticiden hiç söz edilmez—hiç kimse devlet adamı veya *politikos* unvanını almayı hak etmez.³⁹ Bunun yanı sıra *Devlet Adamı*'nda gösterilen ideal kişi ile İyi'nin bilgisine sahip *Politeia*'daki filozof yönetici arasındaki kıyası uygun görmek yanlış olmamalı.⁴⁰ Ancak, *Politeia*'da var olan İyi İdeasına dayalı metafiziksel açıklamanın *Devlet Adamı*'nda var olmadığını eklemeli.⁴¹

Peki, yasalar açısından *Devlet Adamı*'nda belirleyici olan öge nedir? Bu soru için bilgi yöneticinin konumunu göstermek yanlış olmaz. Bilge yöneticinin

³⁵ André Laks, *Legislation and Demiurgy: On the Relationship between Plato's Republic and Laws*, s. 211.

³⁶ Her ne kadar *Politeia*'nın bir anayasa; *Nomoi*'un (*Yasalar*) ise bir yasalar kitabı olduğu ileri sürülse de *Nomoi*'un aynı zamanda bir anayasa olarak hazırlandığı inkâr edilemez. Ancak, yasaların *Politeia*'ya göre daha uzun ve ayrıntılı olması, onu anayasa olmanın ötesine götürür. *Nomoi*'da (*Yasalar*) devletin hem ana hatları çıkartılmış hem de bu organlarda görev alan memurların sınırları belirlenmiştir. Ayrıca, yönetilenlerin yaşam alanlarının yasalaştırılması en ince ayrıntısına kadar düşünülmüştür. Dolayısıyla, *Nomoi*'un anayasa ile yasaların bir karışımı olduğu söylenebilir.

³⁷ Anthony Wozzley, *Plato and the Need for Law*, s. 379.

³⁸ Platon'un *Devlet Adamı* eseri için aşağıdaki Türkçe çeviriden faydalanılmıştır. Platon, *Devlet Adamı*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2014.

³⁹ *Politikos* terimindeki *-ikos* eki bir tür uzmanlığı, ilgili etkinliği veya *tekhne*'yi gösterir. Öte yandan bu ekin doğası gereği eril olduğu belirtilmelidir. Bundan yola çıkarak eserin başlangıcında devlet yöneticiliği payesinin erkeklere verildiği ileri sürülebilir. Öte yandan Platon'da kadın üzerine bir inceleme için bakınız, Arlene Saxonhouse, *Platon'un Politik Düşüncesinde Filozof ve Kadın*, çev. Merve Menekşe Özer-Adnan Akdağ, *Felsefelogos*, 75/2, 2020, s. 109-123.

⁴⁰ Fakat Melissa Lane'in buna karşı olan önemli itirazını görmek gerekir. Ona göre, *Devlet Adamı*'ndaki devlet adamıyla *Politeia*'daki filozof kralı karşılaştırmak yanlıştır. Çünkü, *Politeia*'daki yöneticiler *polis*'in dışına değil içine aittirler. Ayrıntılar için bakınız, Melissa Lane, *Plato's Political Philosophy: The Republic, the Statesman, and the Laws*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2012, s. 183.

⁴¹ Christopher Rowe, *The Politicus and Other Dialogues*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 236-238.

polis'i nasıl yöneteceği tam olarak bununla ilgilidir. Bu mesele iki tür yönetim durumuna işaret eder.

Birinci durum, kralın *polis*'te olup onu yönetmesine ilişkindir. Bu durum ayrıca bir anayasaya bağlıdır. Bu anayasanın özelliği, yargısı her zaman doğru olan kralın (βασιλεύς, basileus) gerekli durumlarda yönergesini değiştirebileceği bir anayasadır.⁴² Tek doğru anayasada yönetici veya kral bilgiye sahiptir. Burada, devlet adamlarının *polis*'i yasalara göre yönetip yönetmedikleri, yönetilenlerin rızasını alıp almadıkları önemli değildir (*Dev. Ad.* 293c-d). Fakat, tüm bunlar bir şartla kabul edilecektir: Yöneticinin yapacağı işlerin devletin yararına olması zorunluluğu bulunmaktadır. Şayet bu şart sağlanırsa, devlet adamının insanları ikna edip etmediği, yazılı yasalara başvurup başvurmadığı önemli değildir (*Dev. Ad.* 296a-e).⁴³ Zira, gerekli bilgiye sahip biri varsa ve buna bağlı olarak onun daha iyi işleyeceğini gördüğü şeyler varsa, böyle bir kimseyi yasalarla bağlamanın ne gereği vardır?⁴⁴ Platon'un kendi deyişiyle, yasalar bir yere kadar kralın işidir ama en güzeli güçlü yasalar değil, bilgili kraldır. Çünkü insanlar ile yasaların işlerinde farklılık vardır. İnsana ait her şey değişkendir. Platon, bundan hareketle hiçbir sanatta hiçbir konuya ilişkin mutlak bir kural koyulamayacağına işaret eder (*Dev. Ad.* 294a-b).⁴⁵

249

Gelgelelim, R. F. Stalley'in bu hususta itiraz ettiği bir soruna değinmek gerekiyor. Bu sorun, filozof kralın bir tiran gibi kısıtlama olmaksızın yönetmesi hakkındadır. Kaldı ki Platon'un tiranlığı en kötü yönetim olarak gördüğü bilinir (*Pol.*, 562a-580c; *Gor.* 470d-472d; *Dev. Ad.*, 302c-303b).⁴⁶ Bu itiraza Anthony Woozley'in bulgusuyla yanıt aramak ve başka bir ilaveyle yanıt vermek mümkün olabilir. Woozley'e göre, tam bilgiye sahip olan, kendisini bütünüyle devletin yararına vakfetmiş olan ve kuralların kısıtlamasına itaat etmeye ihtiyacı olmayan bir kralın içinde olduğu doğru anayasanın pratik bir ideali göstermediği; tıpkı *Politeia*'da olduğu gibi saf teorik, soyut bir model olduğu akılda tutulmalıdır.⁴⁷ İlaveye gelince, buna göre, söz konusu devlet adamının ideal ve yanılmaz olması beklenebilir. Buna ek olarak, kamu yararını her koşulda gözetken böylesi bir kralın aynı zamanda bilgelik payesini elde ettiği hatırlanmalıdır. Çünkü, bilge olan devlet adamı tiranca davranamaz. Dolayısıyla bilgili kralın tiran olması beklenemez. En azından Platon'un bunu böyle düşündüğü ileri sürülebilir.

⁴² Christopher Rowe, *The Politicus and Other Dialogues*, s. 247-248.

⁴³ Anthony Woozley, *Plato and the Need for Law*, s. 382.

⁴⁴ Christopher Rowe, *The Politicus and Other Dialogues*, s. 245.

⁴⁵ Platon, *Devlet Adamı*, s. 88.

⁴⁶ R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 15.

⁴⁷ Anthony Woozley, *Plato and the Need for Law*, s. 382.

Platon, bilge yöneticinin karşıtını tanımlamayı ihmal etmez. Gerçek devlet adamının karşıtını *Devlet Adamı*'nda bir sofist olarak gösterir. Bu kişi bilgiyi taklit eder ama onsuz yönetir. Bu türden bir sofist gerçek bilgidен yoksun herhangi bir rejimde bulunabilir. Bu yönetici, *Politeia*'da ise filozof kralın karşıtı bir tirandır.⁴⁸ Oysa, bunun karşısında yer alan gerçek devlet adamı, tüm sorunlara hatasız cevap verme yeteneğine sahip olmakla öne çıkar. Gerçek devlet adamı, makul birtakım yasalardan daha bilgedir. Onun buyrukları (prescriptions) mevcut koşullara çözüm getirir. Çünkü, genel ve insanların çoğunluğu için zorunlu olan hiçbir yasa bunu yapamaz (*Dev. Ad. 295a*).⁴⁹ Burada, bilge kralın yahut devlet adamının varlığının yasaların üstünde görüldüğü açıktır. Öyle ki onun varlığı ve bilgisi yasalar açısından yaratıcı kaynak, başka bir deyişle yasaların kaynağı olarak görülebilir.

İkinci duruma gelince, o da bilge kralın olmadığı durumlarda *polis*'in en uygun nasıl yönetileceğine ilişkin bir soruşturmadır. Çünkü, Platon *Peliteia*'dan farklı olarak filozof kralın veya bilge devlet adamının ülkede olmadığı durumu da hesaba katar. Bu evrede, yasaların önemi vücut bulur. Bilge devlet adamı yurt dışına çıktığında tıpkı hekimin çömezlerine reçete bırakması gibi, onun da ülkesine yazılı yasa bırakması gerekmektedir. Öte yandan, ülkeye döndüğünde onları değiştirmesi yine mümkün olmalıdır.⁵⁰ Yasalar, yönetici olmadığı zaman tek seçenek olarak ortaya çıkar. Böylece, bilgin yöneticinin yokluğunda izlenecek en iyi yol, yöneticileri yasaya tabi tutmaktır.⁵¹ Platon, gerçek bilgiye sahip bir yöneticinin yasaya ihtiyacı olmadığını söylemekle birlikte böyle bir yöneticinin olmadığını itiraf etmektedir. Bu nedenle, yeni bir anayasa tasarlamaktadır. Bu tasarıda yasalar aracılığıyla bilgiyi taklit etmek son derece önemli bir yer tutar. Dolayısıyla, filozof kral teorik bir ideal olarak geçerliliğini korurken yasanın üstünlüğü de pratikte tavsiye edilmiş olur.^{52,53}

⁴⁸ Melissa Lane, *Plato's Political Philosophy: The Republic, the Statesman and the Laws*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2012, s. 180.

⁴⁹ Christopher Rowe, *The Politicus and Other Dialogues*, s. 236.

⁵⁰ Andrea Wilson Nightingale, *Plato's Lawcode in Context: Rule by Written Law in Athens and Magnesia*, *The Classical Quarterly* (49), 1999, s. 114.

⁵¹ Susan Suave Meyer, *Plato on the Law*, Blackwell Publishing, Malden-Victoria-Oxford, 2006, s. 377.

⁵² R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 18-19.

⁵³ Platon, *Minos*'ta bilgin yasa koyucunun aynı şeyler hakkında her zaman aynı yasalar koyacağını ifade etmektedir. Eğer yasaları değiştiren insanlar görüyorsak bu onların eksikliklerine işaret eder. Zira bilgin kişi değişikliğe ihtiyaç duymayacak yasalar ortaya koyar. Ama yasaların doğru (orthon) ve değişmez olacağı fikri *Devlet Adamı*'ndaki savın doğrudan karşıtıdır. Bu eserdeki iddialardan biri yasaların doğaları gereği kusurlu olabileceğine yöneliktir. Çünkü genel yasaları özel durumlara uygulamak sorunludur. Özetle, her zaman geçerli olan doğru yasalar koyan *Minos*'un yazarı, Platon'un diğer eserlerinde hükümsüz kılınır. Bununla birlikte, Christopher Rowe'a göre, doğru yasalar

Yasanın üstünlüğünü önceleyen Platon, sonra en iyi anayasayı tayin eder. Olası bütün devlet biçimlerine değinmekle birlikte en iyi anayasanın yazılı yasalara bağlı monarşi olduğunu bildirir (*Dev. Ad.* 302e). Yasalara bağlı olmayan monarşi biçimininse en bozuk düzen olacağını buna ekler.⁵⁴ Bu bozuk düzen, tiranlıktır (*Dev. Ad.* 301c). Bu noktada, Platon'un kaynak bakımından bilgiye verdiği önemi hatırlamak gerekir. Çünkü, yukarıda belirtildiği gibi, ideal devlet adamının olmadığı bu türden ikinci en iyi yönetim biçiminde, gerçek bilginin taklit edilmesi şart koşulur. Bu nedenle yasanın kaynağını ikinci durumda da bilgiye dayandırmak yanlış olmamalı. Öte yandan, vurgulamak gerekir ki bu yasaları ne yöneten ne de yönetilen çığneyebilir.⁵⁵

Yasaların Önceliği Bakımından *Nomoi* ve Yasaların Kaynağı

Atinalının yasaması, ideal devlet adamının gibi hakikatin bir taklidi (imitation of the truth) olmakla öne çıkar.⁵⁶ Öte yandan, *Politeia* ile *Devlet Adamı* arasındaki ilişkinin *Yasalar* için önemli tutamaklar verdiği ortadadır. Ayrıca, André Laks'ın ortaya koyduğu savla buna ışık tuttuğu söylenmeli. Buna göre, *Yasalar*'da önce, ilk iki kitapta taslak halinde olan düşünceler tamamlanmıştır. İkincisi, ortaya koyulan devlet modeli gözden geçirilmiştir. Nihayet, bir modelin pratik olarak gerçekleşmesi resmedilmiştir.⁵⁷

Devlet Adamı'nda, yazılı yasalardan ziyade bilgin bir devlet adamının koyduğu kuralların (rules) daha iyi olduğu belirtilmişti. Bir yanda, *Politeia*'da filozof krala verilen destek, diğer yanda ise *Phaidros*'ta yazının eleştirilmesi dikkate alındığında bu durum hiç de şaşırtıcı olmaz. Ancak, *Yasalar*'da Platon'un hükümeti yasalarla savunduğu, hatta en iyi yazılı kod türününün metnini oluşturmaya çalıştığı görülür.⁵⁸ Fakat, *Yasalar*'da bir geri adım olduğunu da belirtmeli. Laks, bu geri adıma dikkat çekmekle birlikte *Magnesia*

---

koyan iyi bir kral fikri daha çok Hellenistik döneme aittir. Bu bakımdan, *Minos* belki de ikisinin arasında bir yerde durur. Öte yandan, *Minos*, Platoncu fikir ve stratejiyle yüklüdür. Eserin sonu tipik Sokratik bir diyaloga benzer. Bakınız, Christopher Rowe, *Cleitophon and Minos*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 307-309.

⁵⁴ Platon yasalara bağlı olan ile bağlı olmayan yönetimleri bir sıralamaya koyar. Yasalarla yönetilen en iyi yönetim biçimi olarak monarşiyi, en kötüsünü ise demokrasi olarak belirler (*Dev. Ad.* 302e, 303ab). Bunlar *Devlet Adamı*'nda yapılan belirlemelerdir. Bu sıralama ile *Politeia*'daki sıralama arasında kuşkusuz fark var.

⁵⁵ Anthony Woozley, *Plato and the Need for Law*, s. 382.

⁵⁶ Christopher Rowe, *The Politicus and Other Dialogues*, s. 256-257.

⁵⁷ André Laks, *The Laws*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 267.

⁵⁸ Andrea Wilson Nightingale, *Plato's Lawcode in Context: Rule by Written Law in Athens and Magnesia*, s. 107.

yasamasında dört esas değişime dikkat çeker. Yapılan değişiklikler şöyledir: (1) İnsanların ben merkezci itkisini tatmin etmek için özel mülkiyete bazı zamanlarda izin vermeli (Yas. 739e, 740a, 731d, 736e-737b).⁵⁹ (2) İnsanların gücü kötüye kullanmasının önüne geçebilmek amacıyla birey yöneticilerden ziyade yasanın yönetimini inşa etmeli (nomokrasi) (Yas. 713e, 714a, 874e-875d). (3) Bundan ötürü "karma" bir anayasa kurulmalı. (4) Onur ve üne hitap eden ve bundan dolayı ilahi olarak nitelendirilen diğer biçimlerin aksine kişisel zevke hitap eden insanı övme biçimleri tesis edilmeli (Yas. 732e-733a).⁶⁰

Bu değişikliklere rağmen Platon'un bilginin üstünlüğünü ve buna dayalı yönetim biçimini olumsuzladığı düşünülmemelidir. Özgür olması koşuluyla akıl, her şeyi yönetmelidir. Fakat, Platon'un kendi deyişiyle, "bugün hiçbir yerde kesinlikle böyle bir akıl (voüç, nous) yok, olsa olsa kırıntısı vardır. Bu nedenle, ikincisini, yani yasa ile düzeni seçmek gerekiyor" (Yas. 875cd).⁶¹ Arslan'ın ifadesiyle, böylesi bir aklın yokluğundan ötürü Platon en iyi devlet üzerine değil, en iyi ikinci devlet üzerine yoğunlaşır ve *Devlet Adamı*'nda olduğu gibi yöneticiyi yasanın üzerine değil, yasayı yöneticinin üzerine yerleştirir.⁶² Gelgelelim, bu belirleme filozof kral idealinin inkâr edildiği anlamına gelmez. Eğer Arslan, buna yönelik bir imada bulunuyorsa, böylesi bir iddia reddedilebilir. Çünkü, Platon'un *Yasalar*'da gerçekleştirdiği tasarı, ideal devlet adamının *Devlet Adamı*'nda olduğu gibi, ülkeyi terk etmesi ve kendi yerine yasaları bırakması olarak görülmelidir. Ancak, bu yasa koyucunun bir daha ülkeye geri dönmeyeceği söylenmelidir. Kaldı ki Platon'un, tıpkı Lykourgos gibi yasaları yaptıktan sonra sağlam temellere oturmuş bu anayasayı yöneticilere bırakmak istediği görülür (Yas. 632b-c). *Yasalar* politik uzmanın yokluğunda bile yasaların iyileştirilmesini gerekli görür. Ayrıca, yasa koyucu, yazdığı kodun kaçınılmaz olarak eksik olduğunu ve ardılları tarafından iyileştirilmesi gerektiğini bilmelidir.⁶³ Kurulan devletin düşmektense gelişmesi için bunun bir koşul olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Yas. 769de).⁶⁴

Şu aşamada, yasanın kaynağını görmek için söz konusu eser açısından (*Yasalar*) yasa koyucuyu veya yasa koyucuları belirlemek elzemdir. Yasa ile

⁵⁹ Platon'un mülkiyet konusundaki görüşü son derece önemlidir. *Politeia*'da bedenden başka her şeyin ortak hale gelmesiyle mahkemelere duyulan ihtiyacın ve suçlamaların ortadan kalkacağını (*Pol.* 464de) ileri sürmesi çarpıcı bir tespittir. Ancak, Platon'un *Yasalar*'da mülkiyete belli oranda yer vermesi onu mahkemeleri yeniden düşünmeye ve görevlerini belirlemeye sevk etmiştir (Yas. 766d-768).

⁶⁰ André Laks, *The Laws*, s. 270.

⁶¹ Platon, *Yasalar*, s. 222.

⁶² Arslan, *İlk Çağ Felsefe Tarihi 2*, s. 432.

⁶³ Platon bu düşüncesini bir programa dönüştürür ve şunu ileri sürer: "Yasalar her yıl değiştirilip düzenlenmelidir" (Yas. 772b).

⁶⁴ Susan Suave Meyer, *Plato on the Law*, s. 380-381.

yasa koyucu arasındaki bu ilişkinin yasaların kaynağını ortaya çıkaracağına şüphe yoktur. Peki, *Yasalar*'daki yasa koyucu veya yasa koyucular kimdir? *Yasalar*'da, *Magnesia*'yı kuracak yasa koyucular arasında başta Atinalı olmak üzere, Giritli Kleinias ve Spartalı Megillos bulunmaktadır.

Atinalının, kitabın başlangıcında muhataplarına yönelttiği soru yasaların kaynağını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Burada, sohbetin kendisine yer vermekte yarar var (*Yas.* 624a):

“Atinalı: Sizde bir tanrı mı, yoksa bir insan mı “yasa koyucu” sanını almaya hak kazanmıştır, yabancılar?”

Kleinias: Bir tanrı, yabancı, bir tanrı, hakkıyla konuşmak gerekirse. Bizde Zeus, şu arkadaşın memleketi Isparta'da ise, sanırım, Apollon diyorlar, değil mi?”

Megillos: Evet.”⁶⁵

İlk önce, Girit ve Sparta yasalarının tıpkı diyalogda geçtiği gibi, kutsal temellere dayandığını belirtmek gerek. Ancak, Platon'un bu kabulleri onayladığı söylenemez. Platon, Kleinias'ın ve Megillos'un kendi kentlerine yasaları getirenin bir Tanrı olduğu yönündeki düşüncelerine şüpheyle yaklaşır. Bu düşüncenin, nesilden nesile aktarılmış, insan icadı olma ihtimali bulunur.⁶⁶ Platon, yasalara dini birtakım nitelikler yüklemekle birlikte başta bunun üzerinde fazla durmaz. Hedefine Dorların kurumlarını koyar. Zira, Dorların yasaları ekseriyetle zafere odaklanmıştır. Hâlbuki Platon, yurttaşları erdemli kılacak yasalara dikkat çeker. Çünkü, bir tek bununla hem refah hem de mutluluk elde edilebilir (*Yas.* 631b, 697d, 715b, 875a-c, 923b, 925e).⁶⁷

Bu sebeple Platon, yasalar yapılırken erdemın bir parçasına veya en önemsiz parçasına değil, bütününe bakmanın önemine (*Yas.* 630e) ve aklın belirleyici bir öğe olmasına dikkat çeker (*Yas.* 711e-712a). Çünkü erdem, insanı aşırılığa kaçmaktan alıkoyar, dengeyi ve ölçüyü gözetir (*Yas.* 773a). Bu nedenle, uçlar arasındaki orta yolu bulmak mutluluğun anahtarıdır. Aşırı uçlar arasındaki ölçüye veya simetriye başvurmak aynı zamanda yasa yapmanın koşuludur.⁶⁸ Anayasanın seçiminde de benzer anlayış hüküm sürmelidir. Platon, *Magnesia*'nın ne fazla otoriter ne de fazla özgür (free) olmasını ister.

⁶⁵ Platon, *Yasalar*, s. 47.

⁶⁶ Robert Mayhew, *God or Some Human: On the Source of Law in Plato's Law*, *Ancient Philosophy* (31), 2011, s. 313.

⁶⁷ R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 24-25.

⁶⁸ David White, *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2007, s. 203.

İkisinin ortasını bulmaya çalışır. Dolayısıyla monarşi ile demokrasi arasında yer alan bir anayasa kurar (Yas. 693e, 694a, 698a-b). Bu anayasa iyi bir karışım (mixed) olmalıdır. Bu anayasada, yurttaşların kendilerini yönetmesi ve var olan hiyerarşiye saygı göstermesi esas görülür.^{69,70} *Politeia* ile *Yasalar (Nomoi)* arasındaki en önemli farka gelince; ilk diyalogda yönetici seçkinlere sınırsız güç verilir, yönetilenlere ise hiçbir güç verilmez; ikinci diyalogda ise yöneticiler karmaşık bir seçimle seçilir ve herhangi bir suistimale karşı sıkı bir denetime tabi tutulurlar. Bir de seçim yönteminin daha fazla bilgiye ve erdeme sahip kişilere otorite vermesi üzerine tasarlandığı belirtilmelidir.⁷¹

Aklın önemine gelince, bu öge Platon için esas bir yer teşkil eder. Akıl ile yasa arasında sıkı bir ilişki kurulur. Platon, bu ilişkiyi bizzat Atinalıya söyler. Buna göre yasa, aklın somutlaşması veya bir ifadesidir ve bilginin nesnesidir. Aklın yargıları bir kentin kararı olarak somutlaştığında yasa olur (Yas. 644c-d, 645a). Akıl, yasa olmaya çalışmaktadır (Yas. 835e); yasaya itaat etmek demek aklın buyruklarına itaat etmek demektir (Yas. 713e-714a). Bu nedenle, yasanın akla göre özümsemesine *nomos* (νόμος) ile *nous* (νοῦς) arasındaki etimolojik bağın katkı yaptığı söylenebilir.⁷² Öyleyse, devlet adamı yahut yasa koyucu yasa koyarken akla göre eylemelidir (Yas. 687e-688a). Yasaları, akla göre keşfetmeli ve bunları *polis*'in kalıcı kuralları yapmaya çaba göstermelidir. Yasa koyucu böyle yapmakla tanrıların kurallarını ve koyduğu yasaları taklit etmiş olur. Eğer yasa koyucu Tanrı'nın düzenlediği dünyayı bütünüyle anlarsa ve bunu eldeki düzene iyi yansıtırsa, tanrıları da mükemmel bir şekilde taklit etmiş olur.^{73,74}

Tanrı'nın bu konudaki belirleyiciliği önemlidir. Platon, bu belirlemeyle aynı zamanda *physis-nomos* ayrımını ortadan kaldırmaya girişir. Aralarındaki ayrım yerine, onların birliğini ikame eder. *Physis*'i ile *nomos*'u ilahi aklın bir üretimi olarak göstermeye çalışmakla bunu gerçekleştirmeye girişir. Böylece, geriye sadece yasa hakkındaki hakikati bilmek kalır. Yasa hakkındaki hakikati bilmek yine aklın işidir. Mesela, göksel cisimlerin hareketini gözlemlemek buna

⁶⁹ Jeremy Reid, *The Mixed Constitution in Plato's Laws*, Australian Journal of Philosophy (88), 2019, s. 2-3.

⁷⁰ Monarşi ve demokrasinin aşırı uçlaşması hakkında daha fazla bilgi almak için aynı makaleye bakılabilir.

⁷¹ Richard Kraut, *Ordinary Virtue from the Phaedo to the Laws*, Cambridge University Press, California, 2010, s. 52;63.

⁷² R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 28.

⁷³ Robert Mayhew, *God or Some Human: On the Source of Law in Plato's Law*, s. 313.

⁷⁴ André Laks, akıl ile yasa arasındaki ilişkide ayrıca bir belirsizlik görür. Aklın yasadaki cisimleşmesi *Yasalar*'daki anayasanın bir nomokrasi mi yoksa bir nookrasi mi olduğunu belirlemede güçlük çıkarır. Bakınız, André Laks, *The Laws*, s 271.

yardımcı olabilir.⁷⁵ Ancak, R. F. Stalley'in buna haklı bir itirazı vardır. Stalley, aynı sayfada göksel cisimlerin ne yapmamız gerektiği konusunda bize bir şey söylemeyeceğine dikkat çeker.⁷⁶ Ayrıca, Platon'un *Euthyphron* diyaloguyla bu itiraza katkı yapmak mümkündür. Platon *Euthyphron*'da, tanrılar arasındaki çatışma ve anlaşmazlıkları gündeme getirir (*Euth.* 6e-d).⁷⁷ Tanrılar arasındaki bu çatışmanın *physis-nomos* arasındaki birliği nasıl sağlayacağı sorgulanabilir. Zira bu diyalogda tanrılar arasındaki anlaşmazlığın çözüme bağlandığı ve dindarlığın tanımına ulaşıldığı söylenemez.

Yasa ile akıl arasındaki bağ birincildir. Öyle ki yasa, akıl için bir vekil olmaktan fazlasıdır. Yasa, ilahi aklın bir cisimleşmesidir.⁷⁸ Bu noktada, aşağıdaki savı hatırlamakta fayda görülmektedir. Bu sav, Platon'un görelige karşı verdiği mücadelenin bir sonucu olarak da görülmeli.⁷⁹ Sav şöyledir: "Her şeyin ölçüsü, dedikleri gibi insan değil, daha çok tanrı'dır" (*Yas.* 716c).⁸⁰ Yukarıdaki verilerden hareketle bu belirlemenin veya ölçünün yasaların temeli veya başka bir deyişle yasaların kaynağı olarak görüldüğü ileri sürülebilir.

Yukarıdaki çıkarımların, odağına daha çok yasa yapmanın doğru yollarını aldığı söylenebilir. Bu yol yasa yapmada izlenecek doğru yöntemleri gösterir. Fakat, yasa veya yasamaya niçin ihtiyaç duyulduğu Platon için ayrıca merak konusudur. Platon, yasanın meydana gelmesini büyük birliklerin kurulmasına, başka deyişle büyük topluluk kurulmasına bağlamış, bunun nedenini açıklayacak düşüncelere yer vermiştir (*Pol.* 369b-c). Ancak, bunun yeterli oranda açıklayıcı olduğu söylenemez. *Yasalar*'da anlatılan efsanenin ise daha açıklayıcı ve ayrıntılı olduğu ileri sürülebilir. Tufan efsanesiyle hem toplumun oluşmasına hem de yasamanın kökenine (ἀρχὴ νομοθεσίας) açıklık getirmeye çalışılır (III. Kitap). Bu çabanın, yasanın kaynağına ışık tuttuğu ifade edilebilir.

Platon, bir tufandan söz eder. (Yalnızca tufan değil, aynı zamanda çeşitli salgın ve felaketler meydana gelmiştir.) Tufanın öncesini ve sonrasını betimler. Tufandan sonra mevcut gelişmiş uygarlıklar yok olmuş ve insan soyundan çok az kişi kalmıştır (*Yas.* 677a-b). Platon, burada tufandan geriye kalan insanların

⁷⁵ Yasa hakkındaki hakikati elde etmenin tek yolu göksel cisimleri gözlemek elbette değildir. Yukarıda gösterildiği gibi bilimi teşkil eden bütün parçalar buna hizmet eder.

⁷⁶ R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 28.

⁷⁷ Plato, *Euthyphron*, Cambridge University Press, Cambridge-Massachusetts-London, 2005, s. 20.

⁷⁸ Melissa Lane, *Plato's Political Philosophy: The Republic, the Statesman and the Laws*, s. 180.

⁷⁹ Bu sav, aynı zamanda Platon'un, Sofistlerin görelî bakış açısına karşı verdiği bir cevap olarak da görülmelidir.

⁸⁰ Platon, *Yasalar*, s. 174.

uygarlaşmasını ve yasalara neden gerek duyulduğunu açıklar. Tufandan sonraki insanların bir şey bilmediğine, saf ve iyi olduklarına ve aralarında büyük bir anlaşmazlık olmadığına kanaat getirir (*Yas. 679*).⁸¹ Giderek gelişen bu insanların henüz yazıyı bilmediklerine ve töreyle yaşadıklarına dikkat çeker (*Yas. 680a*).⁸² Her hanede bir reisin hakim olduğunu, nüfus çoğaldıkça bu grupların reislerinin daha büyük bir birlik kurmak amacıyla birer temsilci olarak bir araya gelip yasama yaptıklarını iddia eder. Platon, yasamanın veya yasa yapmanın kökenin de buna dayandığını ileri sürer (*Yas. 680-681c*).

Platon, bir anlaşma yapılan kadar gruplar arasında belirilmiş herhangi bir çatışmadan da söz etmez. Bilgin bir yöneticinin bulunamayacağını, bu nedenle yasaya ihtiyaç olduğunu savunduğu sonraki sayfalarda bunu dile getirir (*Yas. 874e-875a*). Buna göre, insanların yasa koymaları ve buna göre yaşamaları gerekir. Yoksa insanlar vahşi bir hayat süreceklerdir.⁸³ Dolayısıyla, iyi yaşamaları için yasa yapmaları şarttır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Platon'un hem yasaların kaynağını hem de yasamayı kavramak istediği ifade edilebilir. En büyük arzusunun iyi bir anayasa yapmak olduğu ileri sürülebilir. Platon, başta Atina olmak üzere Girit ve Sparta yasalarından önemli ölçüde etkilenmiştir. Ancak, kurguladığı anayasa düzenlerinde daha çok Atina kurumlarının ağırlığı baskındır. Örneğin, *Yasalar'da* Atina'nın anayasal kurumlarının hâkim olması buna kanıttır. Fakat Platon'un gözünde, Andrea W. Nightingale'in de ifade ettiği gibi, Atinalılar yasadışı bir toplumdur. Çünkü, ona göre radikal demokrasinin benimsenmesi hem yasanın gücünü hem de geleneğin otoritesini parçalar. Zira, Atina yönetiminde yasaların salt insan yapımı olarak görülmesi Platon için kabul

---

⁸¹ Platon, bu sonucu nüfusun çoğalmasına bağlıyor gibi görünür (*Yas. 682c*). Öte yandan, bu efsaneyi modern sözleşmecî açıklamada olduğu gibi insanların bir araya gelmelerine bir gerekçe olarak sunduğu söylenebilir. Platon, buna benzer köken açıklamalarına mitlerle yanıt vermeye çalışmıştır. Benzer bir mit *Devlet Adamı'nda* da yer alır. Bu mitte, hem Tanrı'nın krallığı hem de insanların Tanrı'nın yardımı olmadığı zaman, vahşi bir ortamda nasıl kaldıkları ve kendi yaşamlarına nasıl hâkim oldukları anlatılır (*Dev. Ad. 274a-e*).

⁸² Platon'un saptaması, uygarlıkların gelişmesi üzerine yapılan incelemelerle doğrulanır. Çünkü, Neolitik dönemde küçük topluluklar halinde yaşayan insanların kentleşmeye geçmeden önce yazıyı icat etmedikleri ve onu kullanmadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla, Platon'un düşündüğü gibi, yazıya geçirilmiş yasaların olması da beklenemez. Bununla birlikte, Platon'un bu çıkarsamayı Homeros'tan hareketle yaptığı belirtilmelidir (*Yas. 680a-e*).

⁸³ Robert Mayhew, *God or Some Human: On the Source of Law in Plato's Law*, s. 317.

edilebilir bir şey değildir.⁸⁴ Oysa doğru olan, yasaların ilahi olarak tasdik edilmesidir.^{85,86}

Platon'un toplumu tüm yönleriyle kuşatmak istediğini ayrıca belirtmek gerekir. Bu nedenle *Yasalar*'da, hem yazılı hem de yazılı olmayan yasaları titizlikle işler. Başka bir ifadeyle yazılı olmayan yasaları daha fazla dikkate alma niyetindedir. Kaldı ki toplum düzenini derinden etkileyen değişkenleri dikkate almamak bir kenti yıkımın eşiğine getirebilir. Stalley'in deyişiyle Platon'a göre, aile hayatının ayrıntılarını (*Yas.* 788b, 790ab, 822d-823a), ahlâki inançları, gelenek ve görenekleri (*Yas.* 793a-d), cinsel hayatı (*Yas.* 838ab, 841b) dikkate almamak toplum davranışını herhangi şekli bir yasadan daha fazla etkileyebilir. Dolayısıyla, yasa koyucu hayatın tüm alanlarıyla ilgilenmeli. Onun görevi, uygun davranışlar belirlemek ve normlar koymaktır. Biçimsel cezalandırmaların ve yazılı yasaların uygun olmadığı böylesi yerlerde yasa koyucunun görevi insanları geliştirmek ve ikna etmek olmalıdır.⁸⁷ Öyleyse, Platon'un yasa ile ahlâk arasında bir fark görmediği söylenebilir.⁸⁸

André Laks bu konuya dikkat çeker ama beraberinde getirdiği tehlikeleri de ifade eder. Birincisi, özel hayata dair yasa yapmak sonsuz bir görevdir. Zira hayatın tüm yönlerini kapsayacak yasa kodları yapmak oldukça güçtür. İkincisi, yasa basit bir buyruktan daha öteye uzanır. Yasa zorlayıcı bir buyruktur (*Yas.* 773b-e), ihlal durumunda, cezayı beraberinde getirir. Bu alanda yasa yapmaya teşebbüs eden yasa koyucu tebaasının, özellikle kadınların öfkesine maruz kalacaktır.⁸⁹ Laks bu durumu ekseriyetle yazılı yasamanın bir sonucu olarak görür. Ama benzer durum, yazılı olmayan yasalar için de beklenmelidir. Çünkü, ahlâki hayatı ikna ile yönlendirmeye kalkışırken bütün ikna yöntemleri istenen yönde sonuç vermezse, ne yapılacaktır? Yaptırıma gidilecek midir? Buna yönelik sorular yanıtsız kalmaktadır. Zaten bu tür bir ihtimalden söz edilmez.

⁸⁴ Demokratlar *nomos*'u eski bir terim olan *thesmos*'a tercih etmişlerdi. Çünkü, *nomos* yukarıdan gelen bir şey değil de insanlar tarafından kabul edilen bir normdu. Bakınız, R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 23.

⁸⁵ Andrea Wilson Nightingale, *Plato's Lawcode in Context: Rule by Written Law in Athens and Magnesia*, s. 114.

⁸⁶ İlahi esinlenme hakkında bakınız, W. A. Welton, *Divine Inspiration and the Origins of the Laws in Plato's Laws*, *The Journal for Ancient Greek Political Thought* (14), 1995, s. 80.

⁸⁷ Platon, *Yasalar*'da, her yasa için uygun bir giriş (mukaddime) yazılmasını salık verir.

⁸⁸ R. F. Stalley, *An Introduction to Plato's Laws*, s. 23-24.

⁸⁹ André Laks, *The Laws*, 2007, s. 287.

Sonuç

Bu noktaya dek, Platon'un anayasal ve yasal teşebbüsleri incelendiğinde, yasa koyucu ile yasa arasındaki ilişkinin ve yasaların kaynağına ilişkin verinin büyük oranda resmedildiği görülmektedir. Bu ilişki ve yasanın kaynağı ise bilgi üzerine temellenmiştir ve bu bilgiye ancak sınırlı sayıda insan ulaşabilir. Bilgiye dayalı böylesi bir dizgede başta İyi olmak üzere diğer kavramların başat konumu kayda değerdir.⁹⁰ Yasaların belirlenmesinde önemli uğraklar olan ve İyi'nin görünür kıldığı bu kavramların adalet, bilgelik, güzellik, yiğitlik ve ölçülülük olduğu görülmektedir. İyi bir devlet insanının yetişmesinde ve uygun yasaların yapımında bilginin kaplamında yer alan söz konusu kavramların bilinebilmesi ve özümsemesi son derece önemlidir. Ayrıca, iyi bir *politeia*'nın ya bu değerleri iyi bilen bilge biri tarafından veya bu değerleri dikkate alarak koyulmuş yasalarca yönetilmesi gerektiği belirtilir. Ama böyle bir bilgenin bulunamayacağını itiraf eden Platon yasaları daha da sağlam kılmak yönünde çalışmalar yapar. Akabinde, yasaları en iyi ikinci yönetme kıtası olarak ortaya koyar. Böylelikle, Tanrı ile akıl arasında kurulan bağın yasalar açısından ağırlık kazandığı görülür. Çünkü akıl ile keşfedilen kurallar tanrıların koyduğu kurallara işaret eder. Böylesi bir bağ ile yasanın, ilahi aklın cisimleşmesi olduğu ifade edilir ve yasanın varlığı muhkem kınır. O halde, ilahi akli yahut Tanrı'yı veya tanrıları da yasanın kaynağı olarak görmek gerekmektedir.⁹¹ İmdi, tüm bunlar doğru yasa yapmanın yolları olarak görülebilir. Bunun yanı sıra Platon yasaya niçin ihtiyaç duyulduğuna da yanıt arar. Buna mit ve efsanelerle cevap verir. Bunların antropolojik veya kültürel bir çalışmaya dayanmadığı, kurgusal olduğu göz önünde tutulmalıdır. Öte yandan, Platon yapılan anayasanın devamlılığına işaret eder. Anayasa yapmanın önemine eğilmekle birlikte bu anayasanın devamlılığını yine yukarıdaki kavramların iyi bir şekilde bilinmesine bağlar. Başka bir deyişle, bilgiyle inşa edilmiş bir anayasa ve ona tabi olan yasaların iyi bir şekilde bilinmesi ve bu yasalara itaat edilmesi büyük bir önem arz eder. Eksiklik barındıran yasaların iyileştirilmesi ise esas görülür.

⁹⁰ Şentuna-Babür'ün Yasalar kitabının *Önsöz*'ünde belirttiği gibi, dizgesel felsefenin başına yerleştirilen Platon'un hayatı boyunca dizgeci kalmadığını, dahası bunu tercih etmediğini ayrıca ifade etmek gerekir. Bakınız, Candan Şentuna-Saffet Babür, *Önsöz*, İstanbul, Kabcacı Yayınevi, 2007, s. 15.

⁹¹ Platon'da Tanrı ve tanrılar tartışması ve Tanrı'nın, *İyi* İdeasıyla aynı şey olup olmadığı tartışması için bakınız, Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 - Sofistlerden Platon'a*, s. 380-391.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2011). *Politika* (14 b.). (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arslan, A. (2016). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 - Sofistlerden Platon'a* (5 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Benson, H. H. (2006). *Plato's Method of Dialectic*. H. H. Benson içinde, *A Companion to Plato* (s. 85-101). Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing.
- Çıvgın, A. G. (2018). *Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 212-229.
- Duncan, C., & Steinberger, P. J. (1990). *Plato's Paradox? Guardians and Philosopher-Kings*. *The American Political Science Review*, 84(4), 1317-1322.
- Keyt, D. (2006). *Plato on Justice*. H. H. Benson içinde, *A Companion to Plato* (1 b., s. 341-356). Malden-Oxford: Blackwell Publishing.
- Kraut, R. (2010). *Ordinary Virtue from the Phaedo to the Laws*. C. Bobonich içinde, *Plato's Laws: A Critical Guide* (s. 51-70). California: Cambridge University Press.
- Laks, A. (1990). *Legislation and Demiurgy: On the Relationship between Plato's Republic and Laws*. *Classical Antiquity*, 9(2), 209-229.
- Laks, A. (2007). *The Laws*. C. R. Schofield içinde, *History of Greek and Roman Political Thought* (s. 190-232). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lane, M. (2012). *Plato's Political Philosophy: The Republic, the Statesman and the Laws*. P. P. Mary Louise Gill içinde, *A Companion to Ancient Philosophy* (s. 170-191). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Mayhew, R. (2011). *God or Some Human: On the Source of Law in Plato's Law*. *Ancient Philosophy*(31), 311-325.
- Meyer, S. S. (2006). *Plato on the Law*. H. H. Benson içinde, *A Companion to Plato* (s. 373-388). Malden, Victoria, Oxford: Blackwell Publishing.
- Nightingale, A. W. (1999). *Plato's Lawcode in Context: Rule by Written Law in Athens and Magnesia*. *The Classical Quarterly*, 49(1), 100-122.
- Plato. (1942). *The Republic*. London: Harvard University Press-William Heinemann Ltd.
- Plato. (1995). *Kratylos*. E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. Niccol, D. B. Robinson, J. C. Strachan, E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. Niccol, D. B. Robinson, & J. C. Strachan (ed.) içinde, *Platonis Opera*. New York: Oxford University Press.

Platon'da Yasalar Ve Yasaların Kaynağı
Adnan AKDAĞ

- Plato. (2005). Euthyphron. H. N. Fowler içinde, Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo, Phaedrus (s. 1-61). Cambridge, Massachusetts, London, : Cambridge University Press.
- Platon. (2006). Devlet (10 b.). (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2007). Yasalar (3 b.). (C. Şentuna, & S. Babür, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Platon. (2014). Devlet Adamı (3 b.). (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015). Kratylos (1 b.). (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Reid, J. (2020). The Mixed Constitution in Plato's Laws. Australian Journal of Philosophy, 1-18.
- Rowe, C. (2007). The Politicus and Other Dialogues. C. R. Schofield içinde, History of Greek and Roman Political Thought (s. 233-257). Cambridge: Cambridge University Press.
- Saxonhouse, A. (2020). Platon'un Politik Düşüncesinde Filozof ve Kadın. Felsefelogos, 75(2), 109-123.
- Schofield, M. (2007). Approaching the Republic. C. R. Schofield içinde, History of Greek and Roman Political Thought (3 b., s. 190-232). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stalley, R. F. (1983). An Introduction to Plato's Laws. Oxford: Basil Blackwell Publisher Limited.
- Welton, W. A. (1995). Divine Inspiration and the Origins of the Laws in Plato's Laws. The Journal for Ancient Greek Political Thought(14), 53-83.
- White, D. A. (2007). Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Woozley, A. (2010). Plato and the Need for Law. The Philosophical Quarterly(60), 373-395.

İnternet Kaynakları

- Plato. (2021, Ocak 25). *Perseus Digital Library*. www.perseus.tufts.edu: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=plato>.